TÜRKÇE SÖZLÜK ELEŞTİRİLERİ ÜZERİNE

ON TURKISH DICTIONARY CRITICISM

İbrahim KARAHANCI
Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Ana Bilim Dalı
ikarahanci@yahoo.com.tr

Özet

Bu bildiride sözlük biliminin son yıllarda ortaya çıkan araştırma alanlarından biri olan sözlük eleştirisi, Türkçe sözlükler (tek dilli / alfabetik / genel sözlükler) hakkında yazılan eleştiri yazıları üzerinden irdelenmiştir. Sözlük eleştirisinin ne olduğu, nasıl yapılması gerektiği, önemi ve kazanımlarının ele alınmasıyla başlanan çalışmada Türkiye'de bu alanda karşılaşılan sorunlardan söz edilmiştir. Ülkemizde sözlük eleştirme geleneğinin henüz gelişmediği vurgulanmış, bir model olarak Hadebe'nin Zimbabve Ndebelilerinin sözlük kültürlerinden yola çıkarak sözlük biliminin nesnel sınırları içinde geliştirip önerdiği yöntem ve sistem, Türkçe sözlük eleştirilerine uygulanmıştır. Hadebe'nin öneri modelini işleten sorular, Türk dil ve sözlük geleneğine göre gözden geçirilmiş ve düzenlenmiştir. Sorular sözlük eleştirilerine sorulmuş, alınan cevapların nicelik ve niteliğine göre çıkarımlarda bulunulmuştur. Yapısal incelemeler açısından ileri noktada olduğu görülen Türkçe sözlük eleştiriciliğinin, tipolojik tespitlerde önemli yol aldığı ancak sözlük tarihi ve kullanımına yönelik araştırmalarda eksiklikler barındırdığı görülmüştür. Ayrıca öznel ve duygusal eleştirilerin varlığı ve sözlük kültürümüz açısından bunların doğurduğu boşluklara vurgu yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: sözlük bilimi, sözlük eleştirisi, Türkçe sözlükler

Abstract

In this paper, dictionary criticism, one of the research areas of the lexicology emerged in recent years, is examined through critiques written about Turkish dictionaries (monolingual / alphabetically / general dictionaries). In the work started by addressing what is the dictionary criticism, how it should be done, its importance and benefits, Turkey was mentioned of the problems in this area. Emphasized that the development of dictionary criticism tradition in our country yet. The methods and systems, as a model, Hadebe is that developing within objective boundaries of lexicology basing on Ndebele of Zimbabwe's dictionary culture, were applied to Turkish dictionary criticism. The questions operating Hadebe's suggestion model, revised and edited according to the Turkish language and dictionary tradition. Questions were asked to dictionary criticism; it was made inference according to the quantity and quality of responses received. Structural studies that point forward in terms of common Turkish dictionary criticism, typological detected in important ways, but he was seen as a lack of research on oral history and accommodates use. Turkish dictionary criticism has been shown to be at an advanced point in terms of structural studies. Also it has made significant progress in typological identified. However, it was observed that deficiencies in the studies of host dictionary history and use. In addition, the presence of subjective and emotional criticism and culture were filled gaps in terms of our dictionary engendered them.

Keywords: *Lexicology, dictionary criticism, Turkish dictionaries*

1. Giriş

Sözlük eleştirisi "bir sözlük ya da başka referans çalışmalarının genellikle diğerlerine göre (diğer çalışmalara göre) vasıflandırılması ve değerlendirilmesi" şeklinde tanımlanabilir. (Hartmann, 2001, 172) Hadebe, bilinçli ve gelişmiş sözlük eleştirisinin olmayışının sözlük kültürünün gelişimini kısmen engellediğini söyler. (2014, 39) Onun "Ndebele'de Sözlük Eleştirisi Geliştirme" başlıklı çalışmasında sözlük kullanıcılarını daha iyi bilgilendirmek ve sözlükleri geliştirmek için sözlük derleyicilerinin kullanabileceği bir eleştiri

uygulama önerisi odak noktasına konur. Sözlük eleştirisi niçin önemlidir ve nasıl yapılmalıdır sorularına cevaplar aranan bu makalede sözlük eleştirmeninin işlevleri ve nitelikleriyle sözlük eleştirisinin gerekliliği ayrıntılı olarak ele alınır.

Sözlük bilimi, sözlük eleştirisini kendi çalışma sahasında kabul eder. Nesnel verilerle hareket etmeyi zorunlu kılan bu kabul, sözlük eleştirisinin sorunlarına ve yöntemlerine sistematik yaklaşımlar önerebilmelidir. Nitelikli sözlük eleştirisi, kuşkusuz sözlük bilimi için de önemli bir referans kaynağı olacaktır. Sözlük araştırıcısıyla sözlük eleştirmenini ortak noktada buluşturması beklenen sözlük bilimsel yaklaşımda öncelik, veri kaynaklarını yeterince değerlendirmedir. Sözlük eleştirmeni; sözlük derleyicisi ve araştırmacısının yanı sıra yayıncılar, kitap satıcıları, öğretmenler ve öğrencilerle de doğrudan ya da dolaylı bir ilişki içerisindedir.

Sözlük eleştirisinin değeri anlaşılmadıkça sözlük eleştirmeninin işlevi kavranamayabilir. (Hadebe, 2014, 41) Değerlendirmelerin önem kazanabilmesi için sözlük eleştirmeninin sözlüğe yaklaşımı taraflı, ön yargılı ve nesnellikten uzak olmamalı. Bu noktada sözlük eleştirmeninin de nitelikli ölçütlerle değerlendirmeye tabi tutulmasının gerekliliği ortaya çıkar. Sözlük eleştirmeninin alanında bilgili ve yeterli olması önemli bir ölçüt olmakla birlikte onun tarafsız yaklaşımı eleştirinin değerini derecelendirmede vazgeçilmez bir unsurdur. Sözlük yazarını her türlü açıdan değerlendiren eleştirmen, alan bilgisini tarafsızlık ilkesi doğrultusunda kullanmalı, incelemesini sözlük biliminin nesnel ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirmelidir. Sözlük eleştirmeni, sözlük derleyicisiyle kullanıcısını birlikte ele alıp amaç-ürün-yarar çizgisinde eserin kullanılabilirliğini ortaya koymalıdır. Böylece hem sözlük yazarına hem de sözlük kullanıcılarına yardımcı olacaktır.

Batıda sözlük bilimi çalışmalarında yepyeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkan sözlük eleştirisi, Türkiye'de maalesef istenen düzeyde değildir. Boz, bunun çok sayıda nedeninin bulunduğunu söyler ve özellikle öne çıkan iki konunun altını çizer: 1. Sözlük eleştirisinde metodumuzun olmayışı, 2. Duygusallığı bilimselliğe tercih ediş. Araştırmacı, sorunu sözlük hazırlayıcısı ve eleştirmeniyle beraber ele alır. Sözlük hazırlayıcısı her türlü eleştiriye açık ol-

malı, eleştirmense sözlük biliminin verilerinden hareketle bir eleştiri kuramı geliştirmeli ya da dünyadaki örneklerle senteze gitmelidir. (Boz, 2006, 34)

2. Sözlük Eleştirilerinin Değerlendirilmesi

Değerlendirme yazılarının gözden geçirilmesi (değerlendirmenin değerlendirilmesi) ya da farklı değerlendirme yazılarının eleştirel incelenmesi, *metakritisizm* terimiyle karşılanır. (Hadebe, 2014, 44) Türkçede her ne kadar son yıllarda sözlük biliminin verilerini ciddi düzeyde kullanan araştırmacıların sayısının arttığı gözlense de (Usta, 2006; Ateşman, 2007; Gürlek, 2014) sistematik bir sözlük eleştirisi yöntemi belirlenememiş, bu eleştirilerin bilimsel süzgeçten geçirilmesi de söz konusu olamamıştır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki sözlük eleştirmenlerinin hangi yol ve yöntemle, hangi ilkelerle eleştirilerini yöneltmesi gerektiği de ayrı bir sorundur. Bu konuda ülkemizde gelişmiş bir kuram ortaya konmadığı gibi, birkaç çalışma dışında, batılı akademik çevrelerce belirlenmiş ilkelere[1] başvurulmaz.

Hadebe, "Ndebele'de Sözlük Eleştirisi Geliştirme" adlı makalesinde sözlük eleştirisi için birtakım önerilerde bulunur. Ona göre sözlük eleştirisi; sözlüğün tipolojisi, tarihi, yapısı ve kullanımını içermelidir. *Sözlük tipolojisi*: a. kullanıcı grubu, b. bakış açıları, c. işlev, ç. sunum şekilleri, d. büyüklük (boyut), e. diller, f. tür; *sözlük tarihi*: a. dil içinde sözlüğün yeri, b. kültürel-insanbilimsel tarihi, c. dil topluluğunun sözlüksel ve edebi geleneği; *sözlük yapısı*: a. ön kapak, b. arka kapak, c. cilt sırtı, ç. makro yapı, d. mikro yapı, e. medio yapı; *sözlük kullanımı*: a. kullanıcı profili, b. kullanıcı ihtiyaçları, c. referans ihtiyaçları, ç. referans becerileri vb. özelliklerden oluşur. (2014, 47-52)

Hadebe, sözlük eleştirisinde bir ölçüt oluşturmak amacıyla biçim ve işlev unsurlarından hareketle Ndebele sözlüklerini değerlendirme aşamasında sözlük eleştirmeninin sorabileceği bazı sorular ileri sürer. (Hadebe, 2014, 52-53) Eleştirmene yol gösterecek bu sorular dil, kültür, toplum vb. yapılara göre değişiklik gösterebilir. Bizim çalışmamızda da Hadebe'nin sorularından

---

1 Landau, McMillan'ın bilginin niceliği, niteliği ve sunum gücü başlıkları altında geliştirdiği ölçütlere yer verir. Bu ölçütlerin kısa bir özeti Hadebe, 2014, 46'da yer almaktadır. Ayrıca Kocaman, Crystal'in bilimsel, iyi temellendirilmiş bir sözlük hazırlanması için sorulması gereken yirmi sorunun hangileri olduğunu aktarır. (1998, 113)

ve eleştiri yöntemlerinden yola çıkılarak tek dilli (genel) Türkçe sözlüklere yönelik eleştirileri değerlendirmek amacıyla birtakım sorular hazırlandı. Bu sorular, değerlendirme ve eleştiri yazılarına soruldu. Yalnız şu unutulmamalıdır ki bu çalışmada sözlükler değil sözlük eleştirileri değerlendirilmiştir. Yöneltilen soruların doğrudan sözlük eleştirilerinin, dolaylı olarak da sözlüklerin değer ve kalitelerini belirlemeye ön ayak olacağı düşünülebilir. Sorular şunlardır:

1. Sözlüğün türü hakkında genel bilgi verilmiş mi?
2. Sözlük, kendisiyle aynı türde yazılmış diğer sözlüklerle karşılaştırılmış mı?
3. Sözlüğün Türkçeye katkısı üzerinde durulmuş mu?
4. Sözlüğün kendisinden önce yazılan sözlüklerle bağlantı ve ilişkileri gözden geçirilmiş mi?
5. Sözlüğün yazıldığı dönem göz önünde bulundurularak imlası değerlendirilmiş mi?
6. Madde başlarının seçimi ve açıklanış biçimleri incelenmiş mi?
7. Alfabetik sıralama sorunları ele alınmış mı?
8. Örnek ve tanıkların seçimi ele alınmış mı?
9. Çapraz başvuru kullanımı değerlendirilmiş mi?
10. Dilbilgisel bilgilerin sistemi ve doğruluğu incelenmiş mi?
11. Sözlüğün tasarımı (ön kapak, arka kapak, cilt sırtı, sayfa yapısı vb.) ele alınmış mı?
12. Sözlüğün bibliyografik kaynakları değerlendirilmiş mi?
13. Bir başvuru kitabı olarak nasıl bir araya getirildiği incelenmiş mi?
14. Kültürel ve dilbilimsel bir eser olarak sözlüğün dayanıklılık ve sağlamlığı değerlendirilmiş mi?
15. Sözlüğün kullanıma sunulduğu kitlenin başvuru beceri ve ihtiyaçlarıyla sözlüğün amacı ve türü arasındaki ilişki ele alınmış mı?
16. Hedef kullanıcılar için tanımların açık, kesin ve sadeliği üzerinde durulmuş mu?

17. Kullanıcıların sözlüğe erişebilirliğinden söz edilmiş mi?

18. Kullanıcıların sözlükten nasıl yararlanabileceği konusunda yol göstericilik yapılmış mı?

19. Türkçede sözlüğün yeri ve önemi; tarihsel, sözlüksel ve edebi gelenek bakımından değerlendirilmiş mi?

3. Değerlendirilen Eleştiri Yazıları

Eldeki bildiride çeşitli yayın organlarında yayımlanmış ya da bilimsel toplantılarda sunulmuş Türkçe sözlüklerin (tek dilli / alfabetik / genel sözlükler) eleştirildiği kitap, makale, bildiri ve tanıtma yazıları[2] elden geçirilmiştir. Doğrudan sözlük eleştirisi / değerlendirmesi amacıyla yazılan 24 yayın tespit edilmiş, bunların 18'inin bu çalışmaya konu edilmek istenen eleştiri değerlendirme ölçütlerine sahip nitelik ve veriler barındırdığı gözlenmiştir. İşlenen yazıların sahipleri, başlıkları (ayraç içinde çalışmanın yayım yılı ve sayfa numarası), ele alınan sözlüklerin yazarları ve adlarıyla birlikte (ayraç içinde sözlüğün basım yılı) değerlendirme kısmındaki tabloda yer verilecek eleştirmenin adı ve soyadının baş harflerinden oluşan kısaltmalar şunlardır[3]:

- Hikmet İlaydın, "Sözlüklerimize Dair" (1953, 205-222), Ali Seydi: *Resimli Kamus- i Osmanî* (1914) → [Hİ]
- Ferit Devellioğlu, "Yeni Bir Sözlük Üzerine [Şevket Rado: Büyük Türk Sözlüğü]" (1970, 37-42), Şevket Rado: *Hayat Büyük Türk Sözlüğü* (?) → [FD]
- Funda Kara, "Sözlük Bilimi Açısından 'Türkçe Sözlük'" (1988, 23-34), Türk Dil Kurumu (TDK): *Türkçe Sözlük* (1988) → [FK]
- Ömer Asım Aksoy, "'Karşılık Vermiyoruz' Değil, 'Karşılık Veremiyoruz' Demeleri Gerekir" (1991, 49-53), Türk Dil Kurumu (TDK): *Türkçe Sözlük* (1991) → [ÖAA]
- Beşir Göğüş, "Yeni Bir Türk Dili Sözlüğü" (1992, 6-9), Orhan Hançerlioğlu: *Türk Dili Sözlüğü* (1992) →[BG]

---

2 Sözlüğün yeni yayını hakkında yazılan bazı tanıtma yazıları, eleştiri odaklı olmayıp tamamıyla haber ve tanıtım amacıyla hazırlandıkları düşünüldüğü için incelemenin dışında tutulmuştur.

3 Sıralama yapılırken eleştiri yazılarının yayımlandıkları yıldan hareketle kronolojik sıraya uyulmuştur.

- Metin Sayalı, "Türkçe Sözlük (1988) Üzerine Genel Değerlendirmeler (I)" (1992, 32-34), Türk Dil Kurumu (TDK): *Türkçe Sözlük* (1988) → [MS]
- Abdurrahman Tariktaroğlu, "'Türkçe Sözlük' Üzerine" (1996, 5-10), Türk Dil Kurumu (TDK): *Türkçe Sözlük* (1988) → [AT]
- Leyla Uzun, "1945'ten Bu Yana Türkçe Sözlükler" (1999, 53-57), Türk Dil Kurumu (TDK): *Türkçe Sözlük* (1988) → [LU]
- Ceval Kaya, "Türk Sözlük Sistemi Üzerine İki Not" (2001, 1-5) → [CK]
- Mehmet Ali Tanyeri, "'Örnekleriyle Türkçe Sözlük' Üstüne" (2002, 201-222), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB): *Örnekleriyle Türkçe Sözlük* (1995) → [MAT]
- Nadir Engin Uzun, "Modern Dilbilim Bulguları Işığında Türkçe Sözlüğe Bir Bakış" (2003, 281-293), Türk Dil Kurumu (TDK): *Türkçe Sözlük* (1998) → [NEU]
- Halil İbrahim Usta, "Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları" (2006, 223-242), Türk Dil Kurumu (TDK): *Türkçe Sözlük* (2005) → [HİU]
- Tuncay Böler, "Türkçe Sözlük (TDK) ile Örnekleriyle Türkçe Sözlük'ü (MEB) Karşılaştırma Denemesi" (2006, 101-118), Türk Dil Kurumu (TDK): *Türkçe Sözlük* (2005), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB): *Örnekleriyle Türkçe Sözlük* (1995-1996) → [TB]
- Recep Toparlı, "'En Büyük Sözlük' mü? Yanlışlarla Dolu, Şişirilmiş Bir Sözlük mü?: Püsküllüoğlu Sözlüğü" (2007, 195-206), Ali Püsküllüoğlu: *Türkçe Sözlük* (2004) →[RT]
- Ender Ateşman, "Türkçe Sözlük'te İç ve Dış Yapı" (2007, 96-117), Türk Dil Kurumu (TDK): *Türkçe Sözlük* (2005) → [EA]
- Ersin Teres, "Yaşar Çağbayır, Orhon Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz varlığı Ötüken Türkçe Sözlük, Ötüken Neşriyat, İstanbul-2006, 5744 S." (2010, 1522-1529), Yaşar Çağbayır: *Orhon Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz varlığı Ötüken*

Türkçe Sözlük (2006) → [ET]

- Tuncer Gülensoy, "Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünü Yeniden Gözden Geçirmek" (2014, 235-243), Türk Dil Kurumu (TDK): *Türkçe Sözlük* (2011) → [TG]
- Mehmet Gürlek, "Türk Sözlükçülüğünde Bir Dönüm Noktası: Misalli Büyük Türkçe Sözlük" (2014, 1071-1090), İlhan Ayverdi ve Ahmet Topaloğlu: *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (2008) → [MG]

4. DEĞERLENDİRME TABLOSU

Bu bölümde verileri, sade ve pratik biçimde ortaya koyabilmek için bir tablo oluşturuldu. Tablonun sol tarafında yukarıda sorulan soruların numaraları (SN) yazıldı. Karşılarına eleştiri yazılarında aranan cevabının bulunup bulunmadığı ya da ilgili konunun ele alınıp alınmadığını gösteren artı (+) ve (-) simgeleri kondu.

SN	Hİ	FD	FK	ÖAA	BG	MS	AT	LU	CK	MAT	NEU	HİU	TB	RT	EA	ET	TG	MG	T.
1	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	+	11
2	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	8
3	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+	-	+	10
4	-	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	5
5	-	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	10
6	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	18
7	+	+	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	10
8	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	7
9	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	+	6
10	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	+	-	+	10
11	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-	+	5
12	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	+	6
13	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	7
14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	+	3
15	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	4
16	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	7
17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1
18	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	+	5
19	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	+	8

5. Çıkarımlar, Yorumlar ve Sonuç

1) Sözlük eleştirilerinde en çok üzerinde durulan konu, madde başlarının seçimi ve açıklanış biçimleridir. *Sözlüğün yapısını* ilgilendiren bu eleştiriler, çok çeşitli başlıklar altında ele alınır. Madde başlarını tanımlama ve açıklama hataları, tutarsızlıklar, köken bilgisel yanlışlar ve üslup zayıflıkları öne çıkan eleştirilerdir.

2) Eleştirilerin yoğunlaştığı bir diğer konu, sözlüğün yazıldığı dönem göz önünde bulundurularak değerlendirilen imla tutumu, madde başlarının alfabetik sıralamalarında gözlenen hatalar ve dilbilgisel bilgilerin sistemi ve doğruluğudur. Bunlar da *yapısal eleştiriler* kategorisine girer.

3) *Sözlük yapısını* ilgilendiren konulardan bir diğeri örnek ve tanıklarla çapraz başvuru uygulamalarıdır. Eleştiri sahiplerinin bunları yeteri kadar ele almadıkları gözlense de bazı araştırmacıların değerlendirmelerinde sözlüğün değeri ve kalitesini öne çıkaran bu hususlara dikkat ettikleri gözlenir.

4) Eleştirmenlerin büyük çoğunluğu yazılarına başlarken inceledikleri sözlüğün türünün ne olduğunu ve bu türün hangi özelliklerinin bulunduğunu açıklarlar. Açıklamalar her zaman doyurucu nitelikle olmasa da eleştirilen eserin pek çok sözlük türü içinde hangi sınıfta olduğunun bildirilmesi *sözlük tipolojisi* hakkında bilgi edinmek için önemlidir.

5) Değerlendirilen sözlüklerin dile / Türkçeye katkısı genel olarak eleştirmenlerin dikkatinden kaçmaz. Sözlüğün söz varlığı ve kapsamının dilin gelişimine katkısı, eleştirilerde sıkça bahsedilen konulardandır.

6) Eleştirmenlerin bir kısmı -özellikle yazılarının başlangıç kısımlarında- Türkçede sözlüğün yeri ve önemini; tarihsel, sözlüksel ve edebi gelenek bakımından değerlendirirler. Eserin dil ve *sözlük tarihi* içindeki yerini belirlemede bu eleştiriler önemlidir ancak yazılarda bu konuya yeterince yer verilmez.

7) *Sözlük tipolojisi* açısından eserin kendisiyle aynı türde yazılmış olanlarıyla karşılaştırılması gerekir. Bu şekilde her iki sözlüğün de artı ve eksi yönleri öne çıkarılabilir. Kimi eleştirmenlerce sürdürülen bu yaklaşım, yazıların pek çoğunda gözden kaçar.

8) Sözlüğün bibliyografik kaynaklarının değerlendirilmesi ve başvuru kitabı olarak nasıl bir araya getirildiğinin ele alınması eleştiri yazılarında zayıf kalan noktalardandır. Sözlüğün sınırlarını, kapsamını ve çerçevesini ortaya koyan bu noktalar, bir yandan dilin zengin edebi kültürünün verilerini yansıtırken diğer yandan kullanıcı grubuna bir başvuru kitabından nasıl yararlanılması gerektiği konusunda ipuçları verir. Ancak ne yazık ki Türkçe sözlük eleştirilerinde sözü edilen hususlara gereken yer ayrılmaz.

9) Sözlüğün tasarımını oluşturan ön kapak, arka kapak, cilt sırtı, sayfa yapısı vb. özellikler eseri meydana getiren diğer unsurlarla ahenk içinde olmalıdır. Bu özellikleri dengelenmiş sözlükler kullanıcı için yararlı olacaktır fakat eleştiri yazıları bu hususlara pek girmez.

10) *Sözlük tipolojisi*, *yapısı* ve *kullanımını* ortak bir şekilde ilgilendiren "hedef kullanıcılar için tanımların açık, kesin ve sadeliği" de yaygın nitelikte olmasa da bazı eleştirmenlerce değerlendirilir.

11) Sözlüğün kültürel ve dilbilimsel değeri, sözlüğün kalitesi ve kalıcılığıyla doğrudan ilişkilidir. Ancak bu konunun da Türkçe sözlük eleştiricileri tarafından hak ettiği ilgiyi görmediği açıktır.

12) Sözlüğün kullanıma sunulduğu kitlenin başvuru beceri ve ihtiyaçlarıyla sözlüğün amacı ve türü arasındaki ilişki, kullanıcı odaklılığa özen gösterilmesi gereken sözlük eleştirilerinde maalesef göz ardı edilir. Türkçe sözlük eleştirilerinin en önemli eksiği aslında kullanıcı grubunun beklentilerine vurgu yapılmamasıdır. Yine kullanıcıların sözlüğe erişebilirliği ve sözlükten nasıl yararlanabileceği konusunda yol göstericilik yapmadaki eksiklikler bu bağlamda öne çıkan kusurlardır.

Son olarak bildirinin "değerlendirilen eleştiri yazıları" başlığı altında kısaca sözü edilen, aslında sözlük eleştirisi amacıyla kaleme alınmış olmakla birlikte eldeki çalışmanın sözlük bilimsel değerlendirme çerçevesinin dışında bulundukları belirtilen altı yayının neden tabloda yer almadığının gerekçelerini ele alalım. Bir açıdan bakıldığında Türk sözlük eleştirisi geleneğine ışık tuttuğu gözlenen bu yazıların (Öneren, 1988, 479-483; Akbal; 1989, 13-14; Demircan, 1995, 14-21; Uçarol, 1996, 22-25; Doğan, 2007; Püsküllüoğlu, 2007, 63-67) sözlüklere yönelttikleri eleştiriler; ya taraflı ya ön yargılı ya da

nesnel yaklaşımın uzağındadır. Sözlük biliminin önemli çalışma alanlarından biri olarak görülen sözlük eleştirisinde her şeyden önce gözetilmesi gereken bu niteliklerin tamamıyla yergi içeren yaklaşımlarla gölgelendiği ortadadır. Hâlbuki ideal sözlük eleştirisi, eseri bütüncül ele almalı; sadece olumluluk / olumsuzlukları sermemeli; bir yandan eserin olumlu taraflarını aktarırken diğer yandan da muhtemel olumsuzluklardan sözlük kültürü, bilinci ve kalitesine katkı sağlayacak çıkarımlarda bulunmalıdır. Böylelikle hedef kullanıcıların ufukları da genişleyecektir. Devrin politik yaklaşımları ya da kişisel ve örgütsel / kurumsal çekişmelerinden beslendiği ön görülen bu türden değerlendirmelerin Boz'un da sözünü ettiği duygusallığı bilimselliğe tercih edişten kaynaklandığı açıktır. Neyse ki son yıllarda sözlük eleştirisi çalışmaları bilimsel çerçeveye yakınlaşmış, sınırları akademik niteliklerle çizilmiş yazılar -az sayıda da olsa- ortaya konmaya başlanmıştır.

Kaynakça

Akbal, O. (1989). Türkçe Sözlük Konusunda. *Türk Dili Dergisi*, 11, 13-14.

Aksoy, Ö. A. (1991). 'Karşılık Vermiyoruz' Değil, 'Karşılık Veremiyoruz' Demeleri Gerekir. ***Çağdaş Türk Dili Dergisi***, 38, 49-53.

Ateşman, E. (2007). Türkçe Sözlük'te İç ve Dış Yapı. *International Journal of Central Asian Studies*, 11(1), 96-117.

Boz, E. (2006). Sözlük ve Sözlükçülük Sorunu. G. Gülsevin ve E. Boz. (Editörler). *Türkçenin Çağdaş Sorunları*. İkinci Baskı. Ankara. Gazi Kitabevi. 1-44.

Böler, T. (2006). Türkçe Sözlük (TDK) ile Örnekleriyle Türkçe Sözlük'ü (MEB) Karşılaştırma Denemesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 101-118.

Demircan, Ö. (1995). Ne Sözlük Ne Sözlük!. ***Çağdaş Türk Dili Dergisi***, 88, 14-21.

Doğan, M. (2007). *Devlet Sözlük Yazar mı?* (1. Baskı), İstanbul: Ebabil Yayıncılık.

Göğüş, B. (1992). Yeni Bir Türk Dili Sözlüğü, ***Çağdaş Türk Dili Dergisi***, 58, 6-9.

Gülensoy, T. (2014). Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünü Yeniden Gözden Geçirmek. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 14, 235-243.

Gürlek, M. (2014). Türk Sözlükçülüğünde Bir Dönüm Noktası: Misalli Büyük Türkçe Sözlük. *TURKISH STUDIES -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, (Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu Armağanı), 9(9), 1071-1090.

Hadebe, S. (2014). Ndebele'de Sözlük Eleştirisi Geliştirme. S. Karaoğlu (Çeviren), *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 9, 39-55. (2004)

Hartmann, R.R.K. (2001). *Teaching and Researching Lexicography*, Londra: Person Education Ltd.

İlaydın, H. (1953). Sözlüklerimize Dair. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 27, 128-132.

Kara, F. (1998). Sözlük Bilimi Açısından 'Türkçe Sözlük'. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10, 23-34.

Kaya, C. (2001, Mayıs). *Türk Sözlük Sistemi Üzerine İki Not*. Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa.

Kocama, A. (1998). Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük. *Kebikeç*, 6, 111-113.

Öneren, Ö. (1988). Yeni Baskı Türkçe Sözlük'te Anlam Yanlışları. ***Çağdaş Türk Dili Dergisi***, 10, 479-483.

Püsküllüoğlu, A. (2007). Mızraklı İlmihal ya da Mızrak Çuvala Sığmaz. *Sözcükler*, 5, 63-65.

Sayalı, M. (1992). Türkçe Sözlük 1988 Üzerine Genel Değerlendirme I, ***Çağdaş Türk Dili Dergisi***, 58, 32-34.

Tanyeri, M.A. (2002). 'Örnekleriyle Türkçe Sözlük' Üstüne. *İlmî Araştırmalar Dergisi,* 13, 201-222.

Tariktaroğlu, A. (1996). 'Türkçe Sözlük' Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6, 5-10.

Teres, E. (2010). Yaşar Çağbayır, Orhon Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Sözvarlığı Ötüken Türkçe Sözlük, Ötüken Neşriyat, İstanbul-2006, 5744 S. *TURKISH STUDIES -International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, (Prof. Dr. Zeynep Korkmaz Armağanı), 5(1), 1522-1529.

Toparlı, R. (2007). 'En Büyük Sözlük' mü? Yanlışlarla Dolu, Şişirilmiş Bir Sözlük mü?: Püsküllüoğlu Sözlüğü, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 663, 195-206.

Uçarol, T. (1996). Ali Püsküllüoğlu'nun Türkçe Sözlük'ü, ***Çağdaş Türk Dili Dergisi***, 106, 22-25.

Usta, H.İ. (2006), Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(1), 223-242.

Uzun, L. (1999). 1945'ten Bu Yana Türkçe Sözlükler. *Kebikeç*, 7-8, 53-57.

Uzun, N.E. (2003). Modern Dilbilim Bulguları Işığında Türkçe Sözlüğe

Bir Bakış. A. Ata, M. Ölmez.(Yayınlayanlar). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu Mustafa Canpolat Armağanı*. Birinci Baskı. Ankara. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 281-293.

On Turkish Dictionary Criticism

(Extendeed Abstract)

In this paper, dictionary criticism, one of the research areas of the lexicology emerged in recent years, is examined through critiques written about Turkish dictionaries (monolingual / alphabetically / general dictionaries). In the work started by addressing what is the dictionary criticism, how it should be done, its importance and benefits, Turkey was mentioned of the problems in this area. Emphasized that the development of dictionary criticism tradition in our country yet. The methods and systems, as a model, Hadebe is that developing within objective boundaries of lexicology basing on Ndebele of Zimbabwe's dictionary culture, were applied to Turkish dictionary criticism. The questions operating Hadebe's suggestion model, revised and edited according to the Turkish language and dictionary tradition. Under the headings dictionary typology, dictionary date, dictionary structure and dictionary use which is classified by Hadebe, a total of nineteen questions were prepared. Twenty one have been shown to critique articles and eighteen of whom were evaluated. Questions were asked to dictionary criticism; it was made totally twelve inferences according to the quantity and quality of responses received. These inferences were one by one reviewed. Ideally dictionary criticism should be tackled to work integrated. It only positivity / negativity shouldn't reveal; on the one hand the positive side of the work is transferred the other hand from possible negativities it should be made inferences to contribute to dictionary culture, awareness and quality. Thus, the target users are thought to be expanding horizons. To prefer sensuality instead scientific is clear that cause the partial assessment resulting from the political approaches or personal and organizational / institutional strives. Structural studies that point forward in terms of common Turkish dictionary criticism, typological detected in important ways, but he was seen as a lack of research

on oral history and accommodates use. Turkish dictionary criticism has been shown to be at an advanced point in terms of structural studies. It is especially observed that one of the most important shortcomings of the Turkish dictionary criticism isn't to emphasize the expectations of the user group. Also it has made significant progress in typological identified. However, it was observed that deficiencies in the studies of host dictionary history and use. In addition, the presence of subjective and emotional criticism and culture were filled gaps in terms of our dictionary engendered them. In recent years, it is observed that work closer to the scientific framework of dictionary criticism; begin to elucidate the writings drawn with academic qualifications to their boundaries, though few in number.